

Stichting Geschiedenis Fysiotherapie

Fysiotherapie in perspectief, 50 jaar verleden - heden.

Nederlands erfgoed Fysiotherapie, collectie curiositeiten in de fysiotherapie.

STICHTING GESCHIEDENS FYSIOTHERAPIE
www.sgfrfo.nl

Drieluik Deel 2

Tekst: Huub Vossen PT, MMT, Dr. Anton de Wijer.

Drieluik

- Deel 1 collectie longapparaten (FysioPraxis juni 2020).
- **Deel 2 collectie curiositeiten in de fysiotherapie (FysioPraxis aug-sept. 2020).**
- Deel 3 collectie arsonvalisatie-apparaten met ervaringsverhaal mevr. A de Groot (FysioPraxis okt. 2020).

Inleiding

In het tweede deel van het drieluik van de 'collectie apparaten van de Stichting Geschiedenis Fysiotherapie' willen we graag een aantal bijzondere apparaten laten zien die tentoongesteld zijn in het Trefpunt Medische Geschiedenis Nederland (TMGN) op Urk.

Met dit deel van het drieluik willen we u laten genieten en meedenken over onze

collectie "oude" apparaten waarvan soms niemand meer weet welke 'kwalen en gebreken' onze voorlopers in het vakgebied hiermee trachtten te genezen. De SGF ontvangt al jaren apparaten uit verschillende richtingen (particulieren, instituten/instellingen, Hoge Scholen etc.), waarbij onze conservatoren beoordelen of de donatie een vaste plek krijgt in de collectie.

Foto 1. De voorzitter van de SGF, dr. Anton de Wijer in gesprek met Prof. dr. Mart van Lieburg, die betrokken is bij het inrichten van de collectie van de SGF op Urk.

Foto 2. Collectie apparaten SGF te bezichtigen tijdens de Urkdag. Bestuurslid Rob Karstens geeft uitleg.

Foto3. Aanwinst SGF, antiek oefenapparaat. Rechts Henk Bijlsma en midden Aad Graafland in de weer met het uitladen van een geschonken apparaat. Het betreft een oefenapparaat voor het strekken en buigen van de knie uit 1900 (M. Trennert, Braunschweig). Coll SGF.

COLLECTIE Stichting Geschiedenis Fysiotherapie (SGF)

Fysische therapie

Het vakgebied van de fysische therapie i.e.z. werd beoefend voordat dit als verplicht onderdeel werd opgenomen in het curriculum van de fysiotherapeut in de jaren 70.¹ Hiervoor werd de fysiotheorie veelal toegepast door artsen of door heilgymnasten die dit toepasten op voorschrift of onder supervisie van een arts verwijzer.² Over de werking en het gebruik van de recentere apparaten, van de laatste 50-60 jaar, weten we nog voldoende en er zijn goede beschrijvingen te vinden. Bij de "oudere" apparatuur in de fysiotheorie kunnen we niet altijd meer achterhalen hoe deze precies werden gebruikt of waarvoor. Van deze oudere collectie in de fysiotheorie bespreken we enkele exemplaren.

Galvanisatie apparaten

Galvanisatie is al 200 jaar oud en de term is afgeleid van de Italiaanse arts en natuurkundige Luigi Galvani (1737-1789).^{2,3} Rond 1900 sprak men van elektriseer-apparaten (ook nog zo genoemd tot in de jaren '70).² De eerste apparaten kende alleen een laagfrequente toepassingsmogelijkheid zoals getoond op foto 4, een fraai elektriseer-apparaat van rond 1900. Later (na 1960) kwam er ook apparatuur met midden-frequente en hoog frequente stromen.³ Een door de huidige generatie collega's, opgeleid na eind jaren 60, veel gebruikt apparaat was het 'universeel elektriseer-apparaat de Elther'. Zie foto 5.

Foto 4. Laag frequent electriseerapparaat rond 1900 (merk onbekend).

Er werd een therapeutische werking toegeschreven aan de gelijkstroom. Door de fysiologische reacties in het lichaam (o.a. hyperemie door het vrijkomen van histamine) werd getracht weefselherstel en/of pijn demping of spieracties te verkrijgen. Er kan ook een medicament worden ingebracht (subcutaan) d.m.v. galvanisatie.^{2,3} We spreken in dat geval van elektroforese/iontoforese. De bekendste vorm hiervan is de histamine-

Foto 6. De Pantostat werd gebruikt door artsen in de fysische techniek voor Galvanisatie, Electrolyse en Iontoforese begin 1900

Foto 5. Het universeel electriseerapparaat de Elther geschikt voor galvanisatie, onderbroken stroom, diadynamische stroom tevens geschikt voor het maken van IT-curves.

iontoforese die we in Fysiopraxis (maart 2020) eerder besproken hebben.⁴ Andere apparatuur uit de 'galvanisatie-tijd' zijn de fraaie Pantostat en Overbecks Rejunivator (foto's 6-9). Ook hier werd galvanisatie in verschillende vormen toegepast en heilzame successen geclaimd om allerlei kwalen te genezen doordat de 'onbalans in het lichaam' hersteld werd.

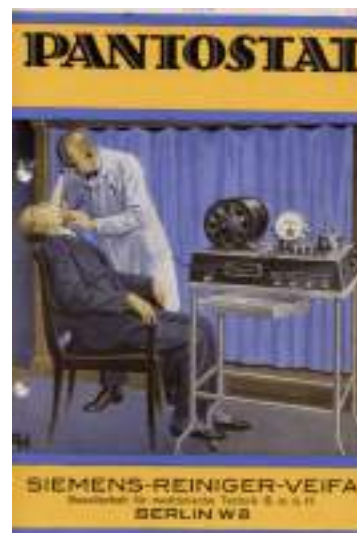

Foto 7. Reclame folder van de Pantostaat waarin vele toepassingen worden aanbevolen op het gebied van de fysische techniek.

Foto 8. Rejunivator, uitvinder Otto Overbeck 1860-1937. (coll SGF).

Foto 9. Rejunivator, Otto Overbeck (coll SGF). Documentatie over dit wonderapparaat is te vinden in het boek "A new electronic theory" door Otto Overbeck, 1925.

Inductie apparaten

De Franse arts, Paul Marie Oudin, ontdekte in 1893 de Oudin oscillator of Oudin resonator.⁵ De Oudin-spoel genereerde hoogspanning in de vorm van hoogfrequente wisselstroom.⁵ De inductiemethode was veel in gebruik rond 1900 en werd gebruikt om spieren te

ontspannen en pijn te verlichten, voor zover is te achterhalen.⁵ Zie foto 10-13. Hier moeten we gissen naar werkingsmechanisme en ervaringsverhalen al komen we anno 2020 nog toepassingen hiervan tegen in het buitenland in de meest geavanceerde vorm in ziekenhuizen (foto 13).

Foto 10. Inductieklos-Du-Bois-Reymond (coll SGF)

Foto 11. Inductie spoel (Willats London).

Foto 12. Elektromagnetische therapie gebruikt in 1900 (coll SGF).

Arsonvalisatie apparaten

Arsonvalisatie apparaten behoorden ook tot het domein van de fysische therapie i.e.z. en werden rond 1900 ingezet voor allerlei kwalen. Er zijn ook nog latere toepassingen bekend (tot in de jaren '70). Zie foto 14 en 15. Vooral de glaasjes die

Foto 13. Elektromagnetische therapie gebruikt in 2020 bij pijnbestrijding in Hongarije (coll. ziekenhuis Boedapest 2020).

zichtbaar paars kleurden (door ionisatie) deden 'wonderen' als die tegen de huid werden gehouden. In dit kader moeten de fraaie Arsonvalisatie apparaten indruk hebben gemaakt op patiënten vooral door de prikkeling van de huid en de fraaie verlichting die optrad door de ionisatie.

Foto 14. Arsonvalisatie apparaat, merknaam Corona. (Collectie SGF). ER zijn vele van de apparaten te bezichtigen onder de collectie.

Foto 15. Arsonvalisatie apparaat (coll SGF).

Helaas zijn er vrijwel geen ervaringsdeskundigen meer die de exacte werking en het gebruik hiervan kunnen toelichten. Het blijft een 'medisch wonderapparaat'. Kennelijk zat de 'moderne fysiotherapeut' niet meer op wonderen te wachten en verdween dit apparaat in het museum van de SGF op Urk. In deel drie zullen we uitgebreider hierop in gaan aan de hand van een Ervaringsdeskundige (oud patiënt) die we hebben gevonden en bereid was om haar ervaringen op te schrijven.

Interferentieapparaten

Een fraai voorbeeld van een van de eerste interferentieapparaten is de Nemectron. Een kolossaal apparaat dat eerder doet denken aan een bedieningspaneel van het ruimteschip "Enterprise". Zie foto 16. Interferentie wordt nog steeds toegepast in de vorm van TENS (trans electric nerve stimulation) met een huidige moderne compacte versie. Zie foto 17.

Foto 16. Nemectron, interferentie apparaat volgens Prof. Hans Nemec, 1957.

Foto 17. Huidig interferentie-apparaat (TENS-apparaat)

Massage-hulpmiddelen

De SGF heeft een bonte verzameling op het gebied van massageapparaten die einde 19^e en begin 20^e eeuw werden gebruikt. Zie foto 18-20. Er werd geclaimd dat massage met een apparaat een langduriger effect zou hebben. Deze claim over de werkzaamheid kwam van de

fabrikanten zelf. Het zou mooi zijn als het allemaal waar zou zijn. Onderzoek naar effectiviteit was geen gebruik in deze branche destijds.

Er zijn nog steeds massage-apparaten op de markt al zien we die vrijwel alleen nog in de wellness en in kuuroorden in gebruik.

Foto 18 Reclamefolder van fabrikant (coll SGF).

Foto 19 Massage hulpmiddelen uit 1890.
Links: Dr. Macauras Blood Circulator (Pulsocon).
Rechts: Dr. Johanson.

Foto 20 : Massage apparaat de Maspo Super.

Nieuwe aanwinsten in de collectie.

Een van de meest recente aanwinsten van de SGF is een apparaat geschonken door Dhr. Hans Brinkel. Zie foto 21. Hij doneerde de SGF een arm-

trainingsapparaat uit het jaar 1900. Niet bekend is welk merk het is. Bij nadere bestudering merkten we dat we mogelijk te maken hadden met een arm-trainingsapparaat.

Foto 21. Arm-trainings-apparaat uit 1900 of toch niet ?

In de bespreking van het boek van de Duitse chirurg en ingenieur dr. H. Krukenberg (1863-1935), "Lehrbuch der mechanischen Heilmethoden", wees de heelkundige dr. S.B. Ranneft eind 1896 op het bestaan van apparaten van 'Krukenberg'.⁶ De werking kunnen we niet achterhalen al weten we dat in het

Boerhaave Museum eenzelfde soort exemplaar bestaat: de pendel en weerstand-apparaat van Krukenberg.⁷ Zie foto 22. Het meest aannemelijke is dat dit apparaat werd gebruikt om de arm/schouder te trainen en mogelijk stamt uit de periode dat de 'medische mechano therapie' in zwang was.

Foto 22. Krukenberg apparaat uit het Boerhave Museum. Dit apparaat lijkt aardig overeen te komen met de nieuwste aanwinst voor het SGF museum.

Foto 23. Dit trainingsapparaat voor schouder en elleboog, oorspronkelijk van de Hoogovens is afkomstig van Heliomare (gedoneerd door Dhr. K. Schumacher, manager Onderwijsadvies en Arbeidsintegratie Heliomare).

Internationaal

We zien mondiaal een groeiende belangstelling om historische kennis op het vakgebied van de fysiotherapie te delen. Zo wordt de SGF geïnformeerd

Foto 24. Heilgymnastiek in Frankrijk anno 1900.

door de International Physiotherapy History Association (IPHA) over historische kennis in de fysiotherapie.⁸ Zie foto 24 uit afkomstig uit Frankrijk die de IPHA in april jl. deelde op hun website (samen met vele artikelen het in Frankrijk). Zie website IPHA: <http://history.physio/>

Hieronder zien we een in werking zijnde 'fitness-centrum' met Zanderapparaten zoals die in Nederland rond 1900 nog te vinden waren. In juli 2020 hebben we ook over de Zanderinstituten in Nederland een bijdrage geschreven in FysioPraxis (juli 2020).

Foto 25. Volledig intacte Mechanotherapiezaal met Zanderapparaten in Brazilië.

Het bijzondere hiervan is dat we in Nederland niemand meer weten die ervaringsdeskundig is met deze Zanderapparaten terwijl in het buitenland

nog zo'n Zanderinstituut volop in bedrijf is.

Voor meer informatie:

<https://www.youtube.com/watch?v=RQWrMtupNOU>

Wat kunnen we ervan leren?

Dit is slechts een kleine greep uit de collectie apparaten van de SGF. Velen deden dienst begin 1900 met indertijd veel belovende effecten. Er werd gehandeld in de geest van die tijd met veel ervaringskennis, toen nog zonder getoetste evidentie. Allerlei aandoeningen werden in verband gebracht met een “onbalans” in het lichaam (vaak terug te vinden in wervingsfolders). Zo zal bijvoorbeeld het paarse licht van de Rejunivator vast menig “patiënt die in onbalans was” er boven op hebben geholpen en zullen er goede ervaringen van patiënten zijn geweest. Al was het een placebo-werking.

Eigenlijk weten we (nog) niet zo goed waarom deze apparaten ineens verdwenen in Nederland, in tegenstelling tot het verdwijnen van de Zanderapparaten waar door Terlouw een nauwkeurige analyse is gemaakt.⁹ Ook hier lopen we bij het speuren naar informatie tegen het gegeven aan dat er niets werd gedocumenteerd over de behandelingen (evenals bij de hamermethode van de heilgymnast-arts Dr. Johann Mezger).¹⁰ Wat waren de ervaringen van de patiënt en van de therapeut? Wat was de aanleiding van de opkomst en oorzaak van het verdwijnen van bepaalde behandelmethodes. Deze vragen blijven deels onbeantwoord.....Het blijft daarom dus nog vaak gissen of al deze apparaten terecht of onterecht in het museum zijn beland.

Wel weten we van de fysiotechnische apparaten dat de artsen de grondleggers waren en dat er in het buitenland nog steeds mee wordt gewerkt. Ook andere stroomvormen kennen nog een toepassing dicht bij huis. Pijn bestrijding of selectieve orgaanstimulatie van hart en

hersenen, maar ook iontoforese vindt weer meer plaats. Dat roept toch vragen op! Zijn we de laatste 50 jaar te veel in een ‘eigen bubbel’ gekropen waardoor we geen oog meer hebben voor wat er door andere hulpverleners in Nederland en over de grens gebeurt? Misschien ligt er een uitdaging voor de SGF om de internationale banden aan te halen op het gebied van kennisdelen op historisch-fysiotherapeutische vlak? Vele apparaten en behandelmethodes die destijds werden gebruikt en toegepast in Nederland kwamen immers uit het buitenland en wellicht kunnen we ook daar nog meer achterhalen hoe deze apparaten werden en worden ingezet en met welk doel. Enige historische reflectie zou in het huidige onderwijs weer een plaats moeten krijgen. Niet die saaie op feiten gerichte geschiedenislessen maar een meer filosofische en maatschappelijk geëngageerd gerichte benadering om competent te worden in het omgaan met het erfgoed van de fysiotherapie vooral om een gezonde blik en koers op de toekomst te houden. De nieuwsgierigheid prikkelen en in staat tot heldere analyse. Pas dan gaan die “oude” apparaten weer ‘leven’ en kunnen we er ook van leren wat de zin en onzin ervan is geweest en niet in herhalingen vallen.

Last but not least: Em. Prof. Dr. Paul Helden zei in een recent interview (SGF oral history 2019): *“alles herhaalt zich in de fysiotherapie en wie zijn geschiedenis niet kent moet alles over doen”*.

Geen fraai vooruitzicht voor een beginnend fysiotherapeut die zonder enige historische kennis aan zijn vak begint.

Wel een wijs advies om niet in bekende valkuilen te stappen!

Graag nodigen we u eens uit het erfgoed te komen bezichtigen en wellicht kunt u ons verrijken met verhalen/ervaringen die bij deze apparaten horen.

Referenties

1. Vossen HPLM. De opkomst van de fysiotherapie in vogelvlucht. *Physios* 2019, 10(3), 4-13.
2. Kuipers R, Mazee W, Mol W. Handleiding der Fysische Therapie voor Fysiotecnische hulpkrachten. Het Nederlands Genootschap voor Heilgymnastiek, Massage en Physiotecniek, 1957.
3. Edel H. Electrotherapie en Electrodiagnostiek. Nederlands Boek, 209 pagina's, Tijdstroom, Lochem, 1981.
4. Vossen HPLM, De Wijer Iontoforese, een verdwenen behandeling of nieuwe opmars? *FysioPraxis* 2020, 29(2), 6.
5. Paul Oudin. Bron: https://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Oudin
6. Overbeck O. "Quack Medicine". Carleton County Historical Society. "Overbeck Rejuvenator," an electric shock device designed and sold by Dr. Otto Overbeck, Chantry House, Grimsby, England. Retrieved 15 March 2012. The
7. Rijksmuseum Boerhaave. Leiden.
8. International Physiotherapy History Association (IPHA).
9. Terlouw Th.J.A. De opkomst van het heilgymnastisch beroep in de 19e eeuw. Over zeldzame amfibieën in een kikkerland. Koninklijke bibliotheek, Den Haag. p.260,261, 168. 1991.
10. Vossen HPLM, De Wijer A. Wie was Dr. Johann Mezger? *FysioPraxis* 2019, 28(7), 6.
11. Stichting Geschiedenis Fysiotherapie. Oral History. Urk 2019.

Bronnen

Wim Schoemans, MSc, MA. Fysiotherapeut, filosoof. Secretaris SGF, 2019. Ronald Valk PT, geriatrie fysiotherapeut. Bestuurslid SGF. Rob Karstens PT, bestuurslid SGF.

Voor info over de **Stichting Geschiedenis Fysiotherapie** verwijzen we u naar de [website van de SGF](#).

De Stichting Geschiedenis Fysiotherapie (SGF) heeft een ANBI status en is geheel afhankelijk van ondersteuning. U kunt ons steunen als begunstiger (€ 25 p/j) of als mecenas (€ 100 p/j).